

Kibrit ve çakmak inhisarı işletme imtiyazının kaldırılmasına ve bu inhisarın işletilmesi için muvakkat bir idare kurulmasına dair kanun

(Resmî Gazete ile neşir ve ilân : 31 . V . 1943 - Sayı : 5417)

No.
4426

Kabul tarihi
28 . V . 1943

BİRİNCİ MADDE — Hükümetle 15 . VI . 1930 tarih ve 1722 numaralı kanuna bağlı mukavelename mucibince kibrit ve çakmak inhisarının işletilmesi imtiyazını almış olan (Di Amerikan Türkîş İntestment Korporasyon) şirketi ve mezkûr mukavelenameye göre aktedilen istikraza ait senetlerin hâmilî (International Match Realization Co.) vekilî arasında kibrit ve çakmak inhisarı işletme imtiyazının kaldırılmasına ve yukarıda yazılı istikraz bakiyesinin ödenmesine dair 18 . V . 1943 tarihinde imzalanmış olan ilişik mukavelename ve bununla ilgili merbut mektup tasdik edilmiştir.

İKİNCİ MADDE — Kibrit ve çakmak inhisarının işletilmesi için 1943 malî yılı sonuna kadar faaliyette bulunmak üzere hükmi şahsiyeti haiz ve Gümrük ve inhisarlar vekâletine bağlı muvakkat bir idare kurulur.

Muvakkat idarenin idare ve hesap usulleri ve kadroları Gümrük ve inhisarlar vekâletince tesbit edilir. Müdür ve kadroya dahil memurlar bu vekâletçe tâyin olunur.

Muvakkat idarenin bütün muamelelerinde ve istihdam edeceği memur ve müstahdemlere verilecek aylıkların tâyin ve tesbitinde kibrit ve çakmak inhisarını işletmiş olan şirket zamanında câri usul ve esasların tatbikına devam olunur. Mallarına ika olunan zararlarda Devlet mallarına karşı işlenen suçlara ait hükümler câri olur. Bu idarenin 1943 malî yılı sonunda tanzim edilecek bilânçosu hakkında 1660 sayılı kanunun 8 ve 10 ncu maddeleri hükümleri tatbik olunur. Muvakkat idare bu kanunda sarahat olmiyan hallerde hususi müessesat ahkâm ve kavaidine tabidir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Kibrit ve çakmak inhisarına tabi maddelerin satış fiyatları ve beyiye miktarları Gümrük ve inhisarlar vekâletince Maliye vekâletinin mütalâası alınmak suretiyle yapılacak teklif üzerine İera Vekilleri Heyetince tesbit olunur.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Kibrit ve çakmak inhisarına tabi mamulât ile zürufundan ve bunların iptidai ve nim mamul maddelerinden hususi idare ve belediyeler namına hiç bir vergi ve resim alınmaz.

BEŞİNCİ MADDE — 1942 malî yılı Maliye vekâleti bütçesinde (Kibrit ve çakmak inhisarı muvakkat işletme idaresine mütedavil sermaye) namıyla açılacak hususi bir fasla (4 500 000) lira tahsisat konmuştur.

İlişik mukavelename mucibince şirketten satın alınan mevcudatın bilânço kıymeti ile işira bedeli arasındaki fark muvakkat idarenin mütedavil sermayesine ilâve edilir. Muvakkat idarenin bilûmum ücret ve masrafları ve ilişik mukavelenamenin 2 nci maddesi mucibince şirkete ödenecek para bu sermayeden verilir.

ALTINCI MADDE — 1942 senesi Düyunu umumiye bütçesinde (Kibrit istikrazı itfa bedeli) namıyla açılacak hususi bir fasla (5 280 000) lira tahsisat konmuştur.

YEDİNCİ MADDE — Bu kanun neşri tarihinden mer'idir.

SEKİZİNCİ MADDE — Bu kanun hükümlerini yürütmeğe Maliye ve Gümrük ve inhisarlar vekilleri memurdur.

29 Mayıs 1943

MUKAVELENAME

Bir taraftan :

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına hareket eden Maliye vekili Fuat Ağralı;

Diğer taraftan :

1722 numaralı kanunla musaddak 14 . VI . 1930 tarihli mukavelename mucibince Kibrit ve çakmak inhisarı işletme imtiyazına sahip Di Amerikan Türkîş İnternational Korporasyon Şirketinin İdare Meclisi Reisi ve aynı kanuna tevfikân tanzim ve ita edilmiş olan senetlerin hâmilî İnternational Match Realization Co. Şirketinin İdare Meclisi İkinci Reisi olup Nevyork'ta 8 mayıs 1942 tarihinde tanzim ve imza olunmuş iki vekâletname mucibince mezkûr şirketlerin salâhiyettar vekili bulunan Nevyorklu Lois E. Stern arasında aşağıdaki mukavelename akdolanmıştır.

Madde — 1

İnternational Match Realization Co. 1722 numaralı kanunla musaddak mukavelename mucibince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Di Amerikan Türkîş İnternational Korporasyon Şirketine verilmiş her biri (407 302,80) Amerika Birleşik Hükümetleri altm dolarını muhtevi ve 1 . VII . 1930 tarihli istikraz senetlerinden vâdeleri henüz gelmemiş olan (26 - 50 dâhil) numaralı 25 adet senedi işbu mukavelenamenin 5 nei maddesine göre maktuan ödenecek olan dört milyon Amerika Birleşik Hükümetleri doları mukabilinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine satmağı ve Hükümet de sözü geçen 25 senedi işbu bedel ile satın almağı kabul etmişlerdir.

Bu suretle yukarıda yazılı istikrazın resülmal bakiyesi tamamen ödenmiş olacaktır.

Madde — 2

Louis E. Stern, Di Amerikan Türkîş İnternational Korporasyon şirketine Hükümetçe işbu mukavelenamenin 5 nei maddesine tevfikân bir milyon Amerika Birleşik Hükümetleri dolarının tediyesine mukabil:

I - Di Amerikan Türkîş İnternational Korporasyon şirketinin 1722 numaralı kanunla musaddak mukavelename mucibince haiz olduğı bileümle hukuk ve menafiin 1 nisan 1943 tarihinden itibaren Hükümete intikalini;

II - Di Amerikan Trk Investment Korporasyon Şirketinin vesaik ve muhasebe kayıtlarına istinaden 31 . III . 1943 akŐamı itibarile tanzim edilen merbut bilânçoda yazılı berveçhi âti :

2.802.74	liralık memur ve müstahdemlere verilen avanslar ;
39.034.47	liralık müteferrika ;
1.636.264.83	liralık mamul kibrit, çakmak ve taşı, iptidai maddeler, ambalâj levazımı, umumî mağaza, ağaç mubayaa Őubesi, yağ, mazot, fıçı ;
129.646.58	liralık transitte bulunan mallarla bedeli ödenmiş siparişler ;
438.426.76	liralık takas primleri ve dökümanter krediler ;
318.909.46	liralık E. Z. B. A. Şirketine yapılan pılâsman ;
26.059.57	liralık evvelden ödenmiş masraflar ;
6.991.49	liralık mefruşat, demirbaş, teçhizat, otomobil ;
71.583.48	liralık ağaç mubayaa Őubesi kamyonları ve yedek parçaları ;
755.50	liralık satılacak gayrimenkuller, ki ceman ;

2.670.474.88 iki milyon altıyüz yetmiş bin dört yüz yetmiş dört lira seksen sekiz kuruşluk bilûmum mevcudat, matlubat, hak ve menfaatlerini 3 neü maddede Şirkete kalacağı yazılı bulunan ceman (1.600.675.46) bir milyon altı yüz bin alı yüz yetmiş beş lira kırk altı kuruşluk matlubat, kasa ve banka mevcutları hariç olmak üzere Hükümete fûruht ve teslim etmeği ;

III - Sermayesinin tamamı Di Amerikan Trk Investment Korporasyon Şirketi tarafından tediye edilerek teşkil edilmiş olan E. Z. B. A. Limitet Şirketinin vesaik ve muhasebe kayıtlarına istinaden 31 . III . 1943 akŐamı itibariyle tanzim edilen merbut bilânçoda yer alan bileümle menkul ve gayrimenkullerini ve mezkûr Şirketin o tarihe kadar tekevvün etmiş bilûmum hak ve vecibelerini - bu bilânçoda yer almayıpta bilâhara zuhur edecekler dahil ve 3 neü maddede Şirkete kalacağı yazılı bulunan ceman (92 599,53) doksan iki bin beş yüz doksan dokuz lira elli üç kuruşluk alacakları hariç olmak üzere-

Hükümete devir ve temlik eylemeđi,

IV - Di Amerikan Trk Investment Korporasyon Şirketi 1722 numaralı kanunla musaddak mukavelenamenin 1 neı maddesi mucibince kurduğu fabrikayı bileümle tesisat ve müstemilâtiyle 1 nisan 1943 tarihinden itibaren Hükümetin tasar ufuna geçirmeği, kabul etmiştir.

Hükümet yukarıda sayılan mevcudatın ve fabrikanın kemiyet ve keyfiyet itibariyle hal ve vazı yetlerini bildiğini beyan ve bunların bu hal üzere devir ve temlikini kabul eder.

Madde — 3

Di Amerikan Trk Investment Korporasyon Şirketinin vesaik ve muhasebe kayıtlarına istinaden 31 mart 1943 akŐamı itibariyle tanzim edilen merbut bilânçoğa nazaran Galata ve Büyükdere bürolarındaki kasalarında mevcut (52 919,07) elli iki bin dokuz yüz on dokuz lira yedi kuruşluk mebalığ ile bankalardaki (424 114,87) dört yüz yirmi dört bin yüz on dört lira seksen yedi kuruşluk mevduatı ve bu mevduatın 31 . III . 1943 akŐamı itibariyle tahakkuk etmiş faizleri - 2 neı maddede yazılı sipariş bedelleri hariç - kendisine ait olacaktır

Bundan maada Şirket ilişik bilânçoğa göre 31 mart 1943 akŐamı itibariyle acentelerden olan ceman (1 123 641,52) bir milyon yüz yirmi üç bin altı yüz kırk bir lira elli iki kuruşluk alacaklarını kendi nam ve hesabına tahsil edecektir.

Ayrıca E. Z. B. A. Limitet Şirketinin merbut 31 . III . 1943 tarihli bilânosunda gözüken (4 837,53) dört bin sekiz yüz otuz yedi lira elli üç kuruşluk kasa ve bankalar mevcudıyla Orman idarelerinde mevcut (87 762) seksen yedi bin yediyüz altmış iki liralık depozito akçaları ki ceman (92 599,53) doksan iki bin beş yüz doksan dokuz lira elli üç kuruşluk alacaklar Di Amerikan Trk Investment Korporasyon Şirketine kalacaktır.

Di Amerikan Trk Investment Korporasyon Şirketi 1943 takvim yılının ilk üç ayna ait olarak

1722 numaralı kanun ile musaddak mukavelenamenin 3 ve 4 ncü maddeleri mucibince Hükümete verilmesi lâzımgelen ceman (306 370,86) üç yüz altı bin üç yüz yetmiş lira seksen altı kuruşluk hisse ve muafiyet bedelini ve 31 mart 1943 tarihine kadar yaptığı kibrit ve çakmak taşı satışlarına mütaallik (263 618,19) iki yüz altmış üç bin altı yüz on sekiz lira on dokuz kuruşluk millî müdafaa vergisini ve 1485 numaralı kanun mucibince beyiyeler üzerinden verilmesi lâzımgelen (4 771,40) dört bin yedi yüz yetmiş bir lira kırk kuruştan ibaret üçte bir «harp mâlûlleri ve şehit yetimleri» hissesini ödemeği ve mezkûr tarihe kadar olan ve merbut bilânçoda (52 294,79) elli iki bin iki yüz doksan dört lira yetmiş dokuz kuruş olarak yer alan bütün vecibelerini ifa etmeği ve işbu mukavelename mucibince Hükümete devir ve intikali lâzımgelen gayrimenkullerin ferağ ve takrirlerini vermeği kabul ve taahhüt eder.

1 nisan 1943 tarihinden işbu mukavelenamenin imzası gününe kadar Di Amerikan Türkîş İnvestment Korporasyon Şirketiyle E. Z. B. A. Limitet Şirketinin ötedenberi mevzu usul ve şeraite uygun olarak yaptıkları muamelelerin hukuki neticeleri Hükümete ait ve raci olacak ve imzayı takibeden günden itibaren Hükümetçe kibrit ve çakmak inhisarının işletilmesine ve her iki şirketin bu mukavele mucibince tesellümüne başlanacaktır.

İşbu maddenin 1 nci fıkrasında Di Amerikan Türkîş İnvestment Korporasyon Şirketine kalacağı yazılı olan banka ve kasa mevcudunun 1 nisan 1943 tarihinden mukavelenamenin imzası gününe kadar şirketçe inhisarın işletilmesine ait hususata sarfedilen miktarı Hükümet tarafından şirkete ödenecek ve bilâkis sözü geçen banka ve kasa mevcudu bu maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında şirkete kalacağı kabul ve tasrih edilen alacaklarına mukabil yapılan tahsilâtta ve yine şirkete aidiyeti kabul edilen mebalîğın faizlerinden gayri bir tahsilât veya tevdiatla fazlalastığı takdirde işbu fazlalık üzerinde şirketin hiç bir hakkı olmayacaktır. İşbu hesaplaşma mukavelenamenin imzası tarihinden itibaren 25 gün zarfında yapılacak ve dördüncü madde mucibince şirketçe tediyesi kabul edilen (35 400,47) otuz beş bin dört yüz lira kırk yedi kuruşluk tazminat bedeli bu hesaplaşma sonunda derhal Hükümete tediye edilecektir.

Madde — 4

Di Amerikan Türkîş İnvestment Korporasyon Şirketi Hükümete maktuan (128 000) yüz yirmi sekiz bin lira verecektir. Buna mukabil mezkûr şirketin işbu mukavelenamesinin imzası tarihinde mevcut bütün memur ve işçilerinin ve keza E. Z. B. A. Şirketinin mukavelenin imzası tarihinde müstahdem bilûmum memur ve işçilerinin gerek kanun hükümlerinden ve gerek iş akitlerinden doğan her türlü haklarını Hükümet deruhde edecek ve bu sebeple şirket her ne nam ile olursa olsun hiç bir tazminat vermeğe mecbur olmayacaktır.

Şirketin ödemeği taahhüt ettiği (128 000) yüz yirmi sekiz bin liralık tazminat karşılığının (92 599,53) doksan iki bin beş yüz doksan dokuz lira elli üç kuruşluk kısmı 3 ncü maddenin üçüncü fıkrasında şirkete kalacağı zikredilen E. Z. B. A. Şirketine ait aynı miktar alacakların Hükümete devir ve temlik suretiyle ve mütebaki (35 400,47) otuz beş bin dört yüz lira kırk yedi kuruşluk kısmı da 3 ncü maddenin son fıkrasına göre yapılacak olan hesaplaşma sonunda Hükümete derhal nakden ödenecektir.

Madde — 5

İşbu mukavelenamenin 2 nci maddesinde mezkûr 1 milyon dolar, mukavelenamenin imzasını takip eden yirmi beş gün zarfında, 2 nci maddede yazılı inhisar hakkı, fabrika ve her iki şirkete ait menkul ve gayrimenkul bilûmum mevcudatın şirketçe Hükümete devir ve ferağı ve 4 ncü madde mucibince şirketçe verilecek olan tazminatın Hükümete tediyesi üzerine telgraf havalesiyle Nevyork'ta Di Amerikan Türkîş investment Korporasyon Şirketinin salâhiyettar mümessili Mösyö Louis E. Stern'e,

Ve birinci maddede mezkûr dört milyon dolar da (26 - 50 dâhil) numaralı bonoların işbu mukavelenamenin imzası tarihinden itibaren 60 gün zarfında Müsyö Louis E. Stern tarafından An-

kara'da Maliye vekâletine teslimi mukabilinde telgraf havalesiyle New - York'da International Match Realization Co. Şirketinin salâhiyettar mümessili Louis E. Stern'e,
(30, Broad Street New - York)
Adresine derhal ve defaten tediye edilecektir.

Madde — 6

Beşinci maddede zikredilen beş milyon doların tediyesi mukabilinde International Match Realization Co. Şirketi şimdiye kadar vâdeleri hulûl etmiş senetlerin Türk lirasıyla tediyesinden dolayı dermeyan eylediği ve eyliyebileceği her türlü iddia ve mutalebelerden ve İcra dairesi marifetiyle yaptığı takiplerden ve Di Amerikan Türkîş İntestment Korporasyon Şirketi de kibrit ve çakmak taşları üzerine konulmuş olan vergiler münasebetiyle vâkı itiraz ve şikâyetlerinden ve umumiyetle kibrit ve çakmak inhisarı İşletme mukavelesinin devamı müddetine ait olarak hâsıl olmuş ve olabilecek her türlü hukuk, mutalebat ve müddeiyattan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve bilmukabele Hükümet imtiyaz mukavelesi mucibince haiz olduğu ve olabileceği bileümle hukuk ve mütalebelerden Di Amerikan Türkîş İntestment Korporasyon Şirketini katî ve mutlak surette ibra etmişlerdir.

Madde — 7

Di Amerikan Türkîş İntestment Korporasyon Şirketi 1722 numaralı kanunla musaddak mukavelenamenin üçüncü maddesi mucibince haiz olduğu muafiyetlerden tasfiye muamelelerinin hitamina kadar istifadeye devam edecektir. Ancak mukavelenamenin tasdikına ait resim, harç ve masraflar M. Louis E. Stern tarafından ödenecektir. Fabrika ve müstemilâtının, E. Z. B. A. Şirketinin gayrimenkullerinin ve ikinci maddenin ikinci fıkrası mucibince Hükümete devredilecek (755,50) yedi yüz elli beş lira elli kuruşluk gayrimenkullerin ferağ ve tahrir harçları Hükümetçe tediye edilecek ve buna mukabil de M. Louis E. Stern Hükümete mukavelenin imzası anında maktuan (15 000) on beş bin lira tediye edecektir.

Madde — 8

Bu mukavelename 18 . V . 1943 tarihinde Ankara'da tanzim ve imza edilmiştir.

Di Amerikan Türkîş İntestment Korporasyon ve International
Match Realization Co. ve E. Z. B. A. Limited şirketi
Vekili

Maliye vekili

Louis S. Stern

Di Amerikan Türkîş İntestment Korporasyon ve International Match Realization Co. Şirketleri vekili

Hükümetle şirketiniz ve International Match Realization Co. şirketi arasında 18 . V . 1943 tarihli Mukavelenamenin akdi sırasında ızhâr ettiğiniz arzuya binaen aşağıda yazılı hususata Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin muvafakat ettiğini bildiririm.

1. — Amerikan Türkîş İntestment Korporasyon ve E. Z. B. A. Türk Limited şirketlerinin kibrit imali için akdetmiş oldukları ağaç mubayaa ve nakline mütaallik Mukavelelerle Stokholm'de «Exportaktiebolaget Norden» şirketiyle akdedilmiş olan ve İsveç'ten gönderilecek 3 milyar kibrit

göpünün teslimine ve ayrıca mevaddı iptidaiye siparişlerine mütaallık bulunan Mukavelelerin hükümlerini yerine getirmegi Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti deruhte eder.

2. — Di Amerikan Türkış Investmen Korporeşön şirketinin 1 nisan 1943 tarihinden sonraki ve E. Z. B. A. Limited şirketinin 31 mart 1943 tarihinden evvelki ve sonraki muamelelerine ait defter, kuyut ve vesikalar Hükümete devir ve teslim olunacak ve şu kadar ki Di Amerikan Türkış Investmen Korporeşön şirketi tasfiye muamelelerinin sonuna kadar icabında bunlara müracaatla lüzumlu malûmatı istihraç edebilecektir.

Di Amerikan Türkış Investmen Korporeşön şirketinin 31 mart 1943 tarihinden evvelki kibrit ve çakmak satışlarına ait bir para kibrit ve çakmak inhisarı idaresine geldiği takdirde derhal tasfiye halindeki şirkete ödenecektir.

3. — Şirketimizin 1942 takvim yılı sonuna kadar olan kârları bakıyesinin bu baptaki kararname mucibince transferi hususuna hâlel gelmemek şartıyla bu defa tasfiye neticesinde elinde kalacak paradan en çok 150 bin liranın memleketimizden hangi sene mahsulü olursa olsun tütün mubayaasıyla Birleşik Amerika Hükümetlerine ihraçı ve bedelinin getirilmemesi suretiyle transferi yapılabilecektir.

Maliye vekili

Cumhuriyet Reislğine yazılan tezkerenin tarih ve numarası

: 29 . V . 1943 ve 1/85

Bu kanunun neşir ve ilânının Başvekilliğe bildirildiğine dair Cumhur Reislğinden gelen tezkere- nin tarih ve numarası

: 29 . V . 1943 ve 4/439

Bu kanunun müzakerelerini gösteren zabıtların cilt ve sayfa numaraları

Cilt Sayfa
: 2 118,119,154,325:326,326,343:346